ISSN 2078-6794. Вісник Львівського університету. Серія мист-во. 2026. Вип. 28. С. 224–231
Visnyk of the Lviv University. Series Art Studies. Issue 28. P. 224–231

**УДК 792.97.03.071:050:398.54](477.83-21)"1920/1930"**
DOI: http://dx.doi.org/10.30970/vas.28.2026.224-231

# ТЕАТРАЛЬНА СПІЛЬНОТА УКРАЇНСЬКИХ ЛЯЛЬКАРІВ САМБОРА 1930-х рр.: ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РОЗВИТОК

**Софія РОСА-ЛАВРЕНТІЙ**

ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7550-1131
*Львівський національний університет імені Івана Франка,*
*кафедра театрознавства та акторської майстерності,*
*вул. Валова, 18, Львів, Україна, 79008*
*e-mail: ofiya.rosa-lavrentiy@lnu.edu.ua*

Досліджено діяльність самбірської театральної лялькарської спільноти кінця 20-х – початку 30-х років XX ст. та проаналізовано журнал “Вертеп” як одного з найважливіших джерел з історії українського театру ляльок міжвоєнного періоду. Актуальність дослідження зумовлено недостатнім висвітленням історії регіональних осередків українського лялькарства, які відіграли важливу роль у становленні професійного театру ляльок на західноукраїнських землях.

На основі аналізу матеріалів журналу “Вертеп” простежено історію створення самбірського театру ляльок, окреслено коло його діячів, особливості організації театральної роботи, гастрольної діяльності, виготовлення театральних ляльок і декорацій. Особливу увагу приділено діяльності Євгена Рудого, який був організатором театру, редактором журналу та ініціатором створення професійного об’єднання українських лялькарів. Проаналізовано прагнення самбірської спільноти до професіоналізації українського лялькарства, її участь у міжнародних процесах та наведення контактів із Міжнародною спілкою діячів театру ляльок (УНІМА). З’ясовано, що журнал “Вертеп” виконував не лише інформаційну, а й практичну, комунікативну та просвітницьку функції, будучи платформою для поширення фахових знань, обміну досвідом та популяризації театру ляльок.

З’ясовано встановлено, що Самбірська лялькарська спільнота була одним із найактивніших осередків українського лялькарства у міжвоєнний час. Її діяльність виходила далеко за межі локального культурного життя. Вивчення матеріалів журналу “Вертеп” дає можливість поглибити знання про історію українського театру ляльок, відновити маловідомі сторінки його розвитку та повернути до наукового обігу імена, події й мистецькі практики, які тривалий час залишалися поза увагою дослідників. Такі студії сприяють збереженню історичної пам’яті про українську культурно-мистецьку спадщину та формуванню цілісного уявлення про розвиток українського театрального мистецтва.

*Ключові слова:* театр ляльок, Самбір, журнал “Вертеп”, УНІМА, історія українського театру, лялькарська спільнота.

**Постановка проблеми.** Історія українського театру ляльок міжвоєнного періоду досі залишається недостатньо дослідженою, особливо в

© Роса-Лаврентій Софія, 2026

частині діяльності регіональних осередків. Одним із таких маловідомих центрів був театр ляльок при товаристві "Просвіта" у Самборі, діяльність якого, як і журнал "Вертеп", тривалий час залишалася поза увагою дослідників. Введення до наукового обігу матеріалів цього часопису дає можливість відновити маловідомі сторінки історії українського лялькарства, простежити процеси його професіоналізації та міжнародних культурних контактів.

**Формулювання цілей статті. Метою статті** є реконструкція діяльності театру ляльок при товаристві "Просвіта" у Самборі, визначення ролі його учасників у розвитку українського лялькарського руху, а також характеристика журналу "Вертеп" як джерела, що відображає організаційні, мистецькі та міжнародні аспекти діяльності цього осередку.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Історію українського театру ляльок міжвоєнного періоду висвітлено у працях, присвячених розвитку українського театрального мистецтва та окремим аспектам становлення лялькарства. Водночас діяльність самбірської лялькарської спільноти, театру ляльок при товаристві "Просвіта" та журналу "Вертеп" досі не була предметом окремого комплексного дослідження. Відомості про цей осередок мають фрагментарний характер і розпорошені в архівних матеріалах та періодичних виданнях, що зумовлює необхідність їхнього наукового опрацювання та введення до наукового обігу.

**Виклад основного матеріалу.** Наприкінці 20-х – на початку 30-х років XX ст. Самбір став одним із небагатьох осередків Західної України, яка на той час входила до складу Польської Республіки, де театр ляльок розвивався не лише як форма аматорського дозвілля, а й як спроба професійної культурної діяльності. Навколо театру, що діяв при місцевому товаристві "Просвіта", сформувалося невелике коло ентузіастів, які займалися постановкою вистав, виготовленням ляльок і декорацій, організацією гастролей, а також прагнули налагодити зв'язки з міжнародною лялькарською спільнотою. Важливо, що діяльність цього осередку не обмежувалася лише практикою театру: його учасники ставили за мету популяризацію українського лялькарства, створення професійного об'єднання та інтеграцію українського театру ляльок у загальноєвропейський культурний простір.

Основним джерелом для реконструкції історії цієї спільноти є щомісячний журнал "Вертеп", який, попри короткий час існування, містить унікальні відомості про діяльність театру, його учасників, організаційні засади, міжнародні контакти та загалом про стан українського лялькарства на західноукраїнських землях. Саме сторінки цього часопису дають змогу простежити, як із локальної ініціативи при самбірській "Просвіті" поступово сформувалося середовище, що претендувало на роль професійного осередку українських лялькарів.

Власне, часопис "Вертеп" створили вже як результат досить активної діяльності невеликої лялькарської спільноти при місцевому товаристві "Просвіта". 1 січня 1928 р. датовано заснування театру ляльок при товаристві, яке діяло на вул. Шопена, 6 (сьогодні вул. Стебельського). Довідуємося з преси, що театром завідували Дмитро Артимович та Маруся Козелівна; ляльки створював професор Єлемінка, а декорації – Богдан Стебельський. Якщо про

перших трьох діячів поки що знаємо небагато, то про декоратора маємо трохи більше інформації. З української канадської газети "Свобода" (1994) дізнаємося про те, що Богдан Стебельський походив із відомої самбірської інтелігентної родини – маляр, мистецтвознавець, педагог, журналіст, 1934–1939 рр. студіював у краківській Академії мистецтв на відділах малярства та театральної декорації сцени (учень В. Вайса, К. Фріча та В. Яроцького), 1949 р. виїхав із сім'єю до Канади. Працював редактором часопису "Гомін України" та інших видань [2].

Євген Рудий[1], головний редактор та засновник часопису, у другому числі подає список гастролей театру за січень, де вказується місто чи село, в якому відбувалася вистава, а також фіксується кількість дорослих глядачів і дітей. Завдяки цьому можемо простежити не лише географію діяльності театру, а й масштаби його роботи. Маємо також опис самих ляльок, які "... були рухомі, порушувані дротом згори" [6, с. 2]. Дізнаємося, що частина ляльок була порцеляновою, замовленою зі Львова, деякі – у Празі, тоді як інші вже виготовляв місцевий майстер професор Єлемінка.

Крім того, у часописі "Вертеп" Євген Рудий описує ідею створення організації, яка б об'єднувала українських лялькарів: "самбірські прихильники українського лялькарства видвигнули думку створення лялькарської організації, яка мала би на меті нав'язати зносини з чужиною та довести українське лялькарство бодай до того степені, щоби заложити один–два зразкові театри і об'їздити повіт, а згодом пропагувати ідею лялькових театрів у цілому краю" [6, с. 2]. Власне, у цьому напрямі велася робота впродовж двох років. Театр продовжував працювати, а тим часом Євген Рудий шукав шляхів для налагодження контактів зі світовою спільнотою лялькарів. А тому 1929 р. 26–30 жовтня Є. Рудий їде до Парижа на З'їзд лялькарів Уніма як гість. Головною метою цього з'їзду було укладення статуту. Євген Рудий згадує про листування з тодішнім президентом УНІМА Їнджихом Весели і його сприяння організації театру ляльок на західноукраїнських землях. А вже на з'їзд лялькарів 1930 р. у місті Льєжі (Бельгія) було запрошено Євгена Рудого як офіційного представника від товариства лялькарів західноукраїнських земель. Проте, на жаль, Євген Рудий пише, що поїхати не зможе й делегує голос товариства чеському осередку.

---

[1] Рудий Євген Васильович (05.01.1891, с. Грабів, тепер Калуського р-ну Івано-Франківської обл. – 11.1967, м. Філадельфія, США) – редактор видань "Станиславівське слово", "Вертеп" (Самбір, 1930), ініціатор і редактор тижневика "Народня трибуна" (1930–1931, Самбір; 1931–1932, Львів), "Свобода" (Джерсі-Сіті, Нью-Йорк). Народився у сім'ї вчителя Василя Рудого. До 1914 р. проживав у м. Дрогобичі. Із початком Першої світової війни зголосився добровольцем у легіон Українських січових стрільців, де потрапив у сотню Дмитра Вітовського, ставши одним із тих, хто формував українське військове з'єднання.

У 1928 р. ініціював лялькoвий театр при філії товариства "Просвіта". Був представником західноукраїнських земель у Міжнародній лялькарській унії. Псевдоніми і криптоніми: *Вуйко Василько, Василь Човник, Е. Р.*

Попри це, фактично маємо створення українського товариства лялькарів (від українських земель у складі Польщі) 1930 р., а також залучення цього товариства до Міжнародної унії лялькарів УНІМА.

Саме на тлі цієї активної організаційної, мистецької та міжнародної діяльності закономірною стала поява власного фахового друкованого органу. Часопис "Вертеп" став не початком, а радше результатом уже сформованої самбірської лялькарської спільноти, її прагненням осмислити власний досвід, популяризувати театр ляльок і об'єднати українських лялькарів.

Щомісячний журнал "Вертеп" видавав у Самборі ентузіаст, видавець та драматург Євген Рудий. Упродовж 1930 р. йому вдалося видати тільки два номери журналу (за вересень та жовтень). У часописі зазначено, що це журнал професійного об'єднання українських лялькарів. При товаристві "Просвіта" у Самборі існував театр ляльок упродовж 1928–1930 рр. Журнал мав стати популяризатором театрів ляльок у краї, простором для дослідження цього різновиду театру. Автором більшості статей є сам Є. Рудий, який робить огляди світових лялькарських з'їздів (у яких брав участь), розміщує інформаційні статті про театри ляльок в УСРР, публікує статті із техніки лялькарства (наприклад, "Модерна техніка лялькового театру" (Ч. 1. 1930)) [5, с. 2]. У своєму листі Є. Рудий пояснює причини закриття журналу: передусім організаційно-правові, а також фінансові, зумовлені дуже малою кількістю читачів, яка не давала змоги покрити навіть витрати на друк. Відповідно, дуже невисока зацікавленість громадськості таким вузькопрофесійним журналом фактично не дала можливості розвивати його далі. Попри це, професійний рівень, з якого стартував Є. Рудий, був дуже високим.

Напрями, за якими працював часопис, – це насамперед історичні дослідження; перекладна драматургія для театрів ляльок (у двох номерах переклади чеських п'єс); статті, присвячені практиці театру ляльок: аналіз театральних ляльок, роз'яснення технічної специфіки ляльководіння; поради щодо організації самого процесу створення театру ляльок як інституції та створення самих вистав; також у часописі маємо інформативні статті щодо актуальних подій у сфері театру ляльок у світі. Стиль написання можемо окреслити як науково-популярний.

Окрему нішу журналу становили прикладні матеріали, покликані допомагати розпочати лялькарську справу або професійно, або ж в аматорському форматі при школах чи інших інституціях. Для цього часопис фактично стає таким публічним простором, через який лялькарі (або потенційні лялькарі) можуть комунікувати. Часопис пропонує контакти майстрів, які виготовляють ляльки, зрештою надає можливість замовити театральні ляльки різного типу (вертепні, маріонетки, алешові[2], театру тіней), а також замовити вертепні скриньки, теж різного розміру та складності (маленькі прості, більші –

[2]Алешова театральна лялька – ймовірно, лялька, оформлена в стилі Алеша. Миколаш Алеш (1852–1913) – чеський живописець, графік та ілюстратор, провідний представник так званої "генерації Національного театру". Його творчість, що поєднує історичні, народні та міфологічні мотиви, відіграла важливу роль у формуванні національного художнього стилю Чехії кінця XIX ст.

складніші, більші скриньки-трансформери, які могли бути вертепними скриньками або ставати "боксами"-будками для верхових ляльок). У часописі згадано про "Читанку українського лялькаря", ймовірно з п'єсами для театру ляльок, але поки що ми не знайшли такого видання. Крім того, редакція часопису вочевидь була в тісному контакті зі світовим лялькарством, адже пропонує можливість підписатися на світові лялькарські часописи (наприклад, чеський "Лоуткаж"), або монографію Айхерта про світове лялькарство. Часопис мав оригінальний дизайн, а також спеціально створені мальовані ілюстрації. В одній із заміток головний редактор Євген Рудий згадує, що дизайн часопису створює Маланій Володимир. Також знаємо, що видання друкували в самбірській друкарні Йосифа Мецгера. Мимохіть у одній із інформаційних заміток часопису згадано ім'я Гозіяша Стефана як секретаря, який, однак, не тільки розсилав номери журналу, а й був таким своєрідним "івент-менеджером" самбірського театру ляльок, який приймав запити з околиці на проведення вистав та займався їхньою організацією.

**Висновки.** Історія самбірської лялькарської спільноти кінця 20-х – початку 30-х років XX ст., відтворена насамперед за матеріалами журналу "Вертеп", дає змогу по-новому поглянути на становлення українського театру ляльок на західноукраїнських землях. Попри нетривале існування самого часопису, він зафіксував надзвичайно важливий етап розвитку українського лялькарства, коли невелика група ентузіастів при товаристві "Просвіта" у Самборі змогла не лише організувати постійний театр ляльок, а й сформувати професійне середовище, яке об'єднувало режисерів, художників, майстрів із виготовлення ляльок, організаторів гастрольної діяльності та видавничої справи.

Опубліковані у журналі матеріали дають змогу реконструювати не лише репертуарну та гастрольну діяльність театру, а й простежити організаційні механізми його функціонування, дізнатися про людей, які стояли біля витоків українського лялькарського руху в Самборі, про технічні особливості вистав, виготовлення ляльок, співпрацю з майстрами та художниками. Не менш важливою є інформація про прагнення самбірських діячів об'єднати українських лялькарів у професійну організацію та включити їх у міжнародний мистецький процес. Контакти Євгена Рудого з діячами УНІМА, участь у міжнародних конгресах, листування із закордонними колегами та офіційне представництво західноукраїнських лялькарів свідчать про те, що самбірський осередок не існував ізольовано, а був частиною ширших європейських процесів розвитку театру ляльок.

Особливої ваги набуває й сам журнал "Вертеп", який був не лише інформаційним виданням, а й своєрідним фаховим центром українського лялькарства. На його сторінках поєднувалися історичні розвідки, практичні поради з організації театру, переклади драматургії, технічні статті, інформація про міжнародне лялькарське життя та можливості професійної комунікації між лялькарями. Таким чином, часопис став не лише відображенням діяльності самбірської спільноти, а й інструментом формування українського лялькарського середовища.

Дослідження таких локальних осередків має особливе значення для сучасної історії українського театру. Саме завдяки подібним джерелам стає можливим простежити безперервність розвитку українського театру ляльок значно глибше, ніж це дає можливість усталена історіографія. Вони допомагають відновити втрачені або маловідомі сторінки культурно-мистецького життя, повернути із забуття імена, які своєю працею творили український театр, однак з різних причин не увійшли до загального історичного наративу. Фактично йдеться не лише про реконструкцію окремого театрального осередку, а й про повернення пам'яті про цілий пласт української культурної спадщини.

У ширшій перспективі історія самбірського театру ляльок засвідчує, що українське лялькарство міжвоєнного періоду було значно активнішим, професійнішим і відкритішим до міжнародної співпраці, ніж це прийнято вважати. Воно розвивалося не лише у великих культурних центрах, а й у повітових містах, де завдяки ініціативі окремих діячів виникали осередки, здатні організовувати театральне життя, гастролювати, видавати спеціалізовані часописи та підтримувати контакти з міжнародною спільнотою лялькарів. Тому подальше вивчення діяльності самбірської лялькарської спільноти, журналу "Вертеп" та пов'язаних із ними архівних матеріалів є важливим кроком до цілісного осмислення історії українського театру ляльок і, ширше, історії української культури. Такі дослідження не лише поглиблюють наше знання про минуле, а й повертають у сучасний культурний простір пам'ять про людей, події та мистецькі ініціативи, які є невід'ємною складовою української театральної традиції.

## Список використаної літератури та джерел

1. Весели Ї. З Міжнародного лялькарського з'їзду в Парижі. *Вертеп. Ілюстрований часопис, призначений для студій українського лялькарства.* 1 вересня Самбір, 1930. Ч. 1. С. 3.

2. Винниченко І. Стебельський Богдан. *Енциклопедія історії України*. URL: http://www.history.org.ua/?termin=stebelskyj_bogdan.

3. Дідюк В. На вічну пам'ять доктора Б. Стебельського. *Свобода.* 22 листопада. Джерсі-Сіті, 1994.

4. Рудий Е. III Міжнародній Конгрес лялькарський в Бельгії. *Вертеп. Ілюстрований часопис, призначений для студій українського лялькарства.* 1 вересня. Самбір, 1930. Ч. 1. С. 15.

5. Рудий Е. Модерна техніка лялькового театру. *Вертеп. Ілюстрований часопис, призначений для студій українського лялькарства.* 1 вересня. Самбір, 1930. Ч. 1. С. 2.

6. Рудий Е. Перші спроби заложення лялькарської організації. *Вертеп. Ілюстрований часопис, призначений для студій українського лялькарства.* 1 жовтня. Самбір, 1930. Ч. 2. С. 2.

**References**

1. Vesely, J. (1930). Z Mizhnarodnoho lialkarskoho z'izdu v Paryzhi. *Vertep. Iliustrovanyi chasopys, pryznachenyi dlia studii ukrainskoho lialkarstva*, 1, 3. Sambir [in Ukrainian].

2. Vynnychenko, I., Stebelskyi Bohdan. *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. Retrieved from http://www.history.org.ua/?termin=stebelskyj_bogdan [in Ukrainian].

3. Didiuk, V. (1994, November 22). Na vichnu pamiat doktora B. Stebelskoho. *Svoboda*. Jersey City [in Ukrainian].

4. Rudyi, Ye. (1930). III Mizhnarodnii Konhres lialkarskyi v Belhii. *Vertep. Iliustrovanyi chasopys, pryznachenyi dlia studii ukrainskoho lialkarstva*, 1, 15. Sambir [in Ukrainian].

5. Rudyi, Ye. (1930). Moderna tekhnika lialkovoho teatru. *Vertep. Iliustrovanyi chasopys, pryznachenyi dlia studii ukrainskoho lialkarstva*, 1, 2. Sambir [in Ukrainian].

6. Rudyi, Ye. (1930). Pershi sproby zalozhennia lialkarskoi orhanizatsii. *Vertep. Iliustrovanyi chasopys, pryznachenyi dlia studii ukrainskoho lialkarstva*, 2, 2. Sambir [in Ukrainian].

# THE THEATRE COMMUNITY OF UKRAINIAN PUPPETEERS IN SAMBIR IN THE 1930s: ORGANISATION AND DEVELOPMENT

**Sofiia ROSA-LAVRENTII**

*Ivan Franko National University of Lviv,*
*Department of Theater Studies and Acting,*
*18 Valova Str., Lviv, Ukraine, 79008*
*e-mail: sofiya.rosa-lavrentiy@lnu.edu.ua*

The article examines the activities of the puppet theatre community in Sambir during the late 1920s and early 1930s and analyzes the journal *Vertep* as one of the most valuable sources for studying the history of the Ukrainian puppet theatre of the interwar period. The relevance of the research lies in the fact that the history of regional puppet theatre centres in Western Ukraine remains insufficiently explored despite their significant contribution to the formation of Ukrainian theatrical culture. Particular attention is paid to the Sambir puppet theatre operating under the local branch of the *Prosvita* Society, whose activities have received little scholarly attention. The study aims to reconstruct the history of this theatre community, identify its leading members, examine its organizational principles and artistic activities, and determine the role of the journal *Vertep* in documenting and promoting the development of Ukrainian puppet theatre.

The research is based primarily on the analysis of the two surviving issues of the monthly journal *Vertep*, published in Sambir in 1930 by playwright, publisher, and theatre enthusiast Yevhen Rudyi. The journal is considered not only as a historical source but also as evidence of an attempt to establish a professional Ukrainian puppet theatre movement. Its publications provide valuable information about the establishment of the puppet theatre, its repertoire, touring activities, puppet-making techniques, stage design, and the organization of

theatrical performances. The study also reconstructs the circle of artists and organizers involved in the theatre, including Dmytro Artymovych, Marusia Kozelivna, Professor Yeleminka, Bohdan Stebelskyi, and others whose contribution has remained largely overlooked in previous scholarship.

Special attention is devoted to the international dimension of the Sambir puppet theatre community. The article demonstrates that Yevhen Rudyi actively sought cooperation with European puppeteers, participated in the activities of UNIMA (Union Internationale de la Marionnette), maintained correspondence with its representatives, and promoted the idea of creating a professional association of Ukrainian puppeteers. These facts indicate that the Sambir theatre was not an isolated local initiative but rather a participant in broader European cultural processes. Furthermore, the journal *Vertep* served as a platform for disseminating professional knowledge by publishing historical studies, technical recommendations, translated puppet plays, information about foreign puppet theatres, and practical advice for establishing amateur and professional puppet companies.

The findings of the research suggest that the Sambir puppet theatre community was one of the earliest organized centres of Ukrainian puppet theatre in Western Ukraine. Its members combined artistic, educational, organizational, and publishing activities while striving to institutionalize Ukrainian puppetry and integrate it into the international theatrical environment. The article argues that the journal *Vertep* represents a unique documentary source that makes it possible to reconstruct previously unknown aspects of Ukrainian puppet theatre history and to restore the names, events, and artistic initiatives that have long remained outside scholarly discourse. The study contributes to preserving the historical memory of Ukrainian cultural heritage and expands our understanding of the development of Ukrainian puppet theatre as an integral part of the national theatrical tradition and the broader European cultural context.

*Keywords:* puppet theatre, Sambir, *Vertep* journal, Yevhen Rudyi, UNIMA, history of Ukrainian theatre, puppet theatre community.

Стаття надійшла до редколегії 08.09.2026 р.
Прийнята до друку 21.10.2026 р.
Опублікована 11.11.2026 р.